

Spółeczeństwo, kultura, wychowanie w poglądach polskich jezuitów okresu II Rzeczypospolitej

Pod redakcją
Stanisława Cieślaka SJ i Beaty Topij-Stempińskiej

Wydawnictwo WAM
Akademia Ignatianum w Krakowie

Kraków 2012

Wstęp

W XIX wieku pod zaborami istniała na ziemiach Rzeczypospolitej jedynie Prowincja Galicyjska Towarzystwa Jezusowego. Obejmowała ona ziemie polskie włączone do monarchii austriackiej. W ramach autonomii galicyjskiej jezuici polscy rozwinęli szeroką działalność, która nie ograniczała się tylko do prac duszpasterskich, ale także nawiązywała do chlubnych kart szkolnictwa jezuickiego (Lwów, Tarnopol i Chyrów). Oddawali się również pracy pisarskiej i rekolekcyjnej, zakładali bractwa i stowarzyszenia katolickie (zwłaszcza sodalicje mariańskie), uczestniczyli w życiu kulturalno-społecznym narodu pod zaborami, zabierali głos na łamach prasy w sprawach aktualnych, brali udział w różnego rodzaju zjazdach i kongresach w kraju i za granicą, podejmowali trud wychowawców młodzieży oraz udzielali się jako społecznicy. Podjęli działalność misjonarską w Afryce, Stanach Zjednoczonych i Australii. Przed I wojną światową jezuici budzili i podtrzymywali ducha patriotyzmu w narodzie, m.in. przez misje ludowe i publikacje książkowe oraz – zgodnie z encykliką *Rerum novarum* papieża Leona XIII – podjęli posługę w środowiskach robotniczych oraz formowali katolickie elity intelektualne.

Urodzeni w okresie niewoli, w sposób nieskrępowany i na szerszą skalę jezuici polscy podjęli działalność po I wojnie światowej, która po 123 latach zaborów przyniosła Rzeczypospolitej upragnioną wolność. Z chwilą odzyskania niepodległości Prowincja Galicyjska Towarzystwa Jezusowego przemianowana została na Prowincję Polską, a w 1926 roku podzielono ją na dwie odrębne Prowincje: Wielkopolsko-Mazowiecką i Małopolską. Dynamiczny rozwój jezuitów polskich, których wkład w odbudowę odrodzonej Ojczyzny jest znaczny, zahamował wybuch II wojny światowej. W wyniku represji ze strony okupanta hitlerowskiego jezuici polscy ponieśli duże straty osobowe. Wielu z nich przeszło przez niemieckie więzienia i obozy koncentracyjne. Niektórzy z nich zmarli w tragicznych okolicznościach za wiarę

i Ojczyznę. Po 1945 roku jezuici prowadzili w Polsce działalność ograniczoną przez komunistyczny reżim walczący z Kościołem katolickim.

Niniejsza publikacja, która jest owocem pracy zbiorowej, pragnie zaznajomić współczesnego czytelnika z problematyką społeczeństwa, kultury i wychowania w poglądach polskich jezuitów w okresie II Rzeczypospolitej. W publikacji zamieszczono sylwetki kilkunastu jezuitów wybranych z szerokiego grona. W większości przypadków szczyt ich twórczej aktywności przypadł na okres międzywojenny, kiedy jezuici rozwinęli szeroką działalność na wielu płaszczyznach. Postaci zostały ukazane w sposób syntetyczny na tle ogólnych wydarzeń oraz omówione na podstawie materiałów archiwalnych oraz najnowszej literatury przedmiotowej. Dokonano także analizy ich dorobku pisarskiego.

Jeszcze przed uzyskaniem niepodległości przez Polskę ks. Stanisław Sopuch (1869-1941) brał udział w tworzeniu sieci katolickich stowarzyszeń robotniczych „Przyjaźń” oraz redagował czasopisma robotnicze. W wolnej Ojczyźnie dał się poznać m.in. jako utalentowany kaznodzieja i zdolny organizator działalności jezuitów na ziemiach II Rzeczypospolitej. Ks. Władysław Wojtoń (1869-1948) był wychowawcą młodzieży w Chyrowie oraz autorem sztuk dydaktycznych i moralizatorskich. Redagował czasopisma katolickie oraz prowadził sodalicje mariańskie i inne stowarzyszenia stanowe. Ks. Jan Urban (1874-1940) okazał się żarliwym orędownikiem idei unijnej oraz prekursorem ekumenizmu. Wydawał czasopismo „Oriens” poświęcone sprawom religijnym Wschodu (1933-1939). Ks. Marian Józef Morawski (1881-1940) dał się poznać jako wybitny teolog. Ks. Stanisław Podoleński (1887-1945) zabierał głos w sprawach rodziny i małżeństwa. Jego opublikowane drukiem prace naukowe i popularne można określić mianem szeroko rozumianego wychowania prorodzinnego na fundamencie nauki Kościoła katolickiego. Sprzeciwiał się m.in. rozwodom, które pojmował jako akt destrukcyjny przeciw osobie, rodzinie i narodowi. Problematykę małżeństwa, rodziny, wychowania i oświaty poruszał w swoich publikacjach ks. Alojzy Warol (1859-1936). Przed uzyskaniem niepodległości przez Polskę ks. Jan Pawelski (1868-1944) pełnił funkcję redaktora „Przeglądu Powszechnego”. Był nie tylko krytykiem „krakowskiego dekadentyzmu”, ale także stał się bliską osobą dla wybitnych polskich pisarzy. W Krakowie jezuici posiadali własny Wydział Filozoficzny, który stał się głównym ośrodkiem filozofii jezuitów polskich. Najwybit-

niejszym i najbardziej aktywnym jezuitą uprawiającym filozofię w okresie międzywojennym był ks. Franciszek Kwiatkowski (1888-1949). Ciekawą postacią wśród jezuitów był ks. Feliks Horthyński (1869-1927), który pozostawił interesujący dorobek naukowy świadczący o dużej znajomości dawnych i współczesnych mu zagadnień z fizyki klasycznej, teorii względności A. Einsteina, teorii kwantowej i biologii. Problematyką szkolnictwa i kultury jezuickiej zajmował się wybitny historyk i dyrektor Apostolstwa Modlitwy w Krakowie ks. Stanisław Bednarski (1896-1942), który równocześnie podejmował w swoich publikacjach aktualne tematy z życia społeczno-kulturalnego. Niezatarty ślad w życiu wielu wychowanków słynnego jezuickiego Zakładu Naukowo-Wychowawczego w Bąkowicach pod Chyrowem pozostawił ks. Teofil Bzowski (1873-1959), wychowawca i autor literatury młodzieżowej. Do rozwoju Zakładu Naukowo-Wychowawczego w Bąkowicach przyczynił się m.in. profesor: ks. Romuald Koppens (1865-1943). Wybitnym wychowawcą i przyjacielem młodzieży był ks. Mieczysław Kuznowicz (1874-1945), wieloletni opiekun Związku Młodzieży Przemysłowej i Rękodzielniczej w Krakowie. Śmiało można nazwać ks. Kuznowicza polskim „Kolpingiem”. Niezwykłym wychowawcą okazał się również ks. Józef Bok, który z dużym zaangażowaniem kierował dziecięcą organizacją wyznaniową – Krucjatą Eucharystyczną. Wybitną rolę w życiu intelektualnym przed I wojną światową, w okresie międzywojennym oraz po 1945 roku odgrywał w Polsce ks. Jan Kanty Rostworowski (1876-1963), utalentowany pisarz i poszukiwany rekolekcjonista.

Trzeba zaznaczyć, że z oczywistych względów niniejsza publikacja nie może być uznana za pełną panoramę zaangażowania jezuitów w okresie II Rzeczypospolitej. Lista jezuitów, których należałoby tutaj przedstawić oraz przypomnieć ich zasługi dla kultury narodowej, jest znacznie dłuższa. Mamy nadzieję, że publikacja stanie się impulsem do powstania kolejnego dzieła o podobnej tematyce.

Stanisław Cieślak SJ